

Hic est Willelm Dux



HANDLEIDING EN
VERANTWOORDING

Christiaan Caspers
Maike Smelt

Hic est Willelm Dux

Handleiding en verantwoording

1 Doel en doelgroep

Hic est Willelm Dux is bedoeld ter ondersteuning van een vakoverstijgende lessenserie over de Normandische invasie van Engeland. Het bevat, naast een zeer beknopt overzicht van de opvolgingskwestie naar aanleiding van de dood van koning Edward de Belijder, een uitvoerige presentatie van drie vroeg historische bronnen over de gebeurtenissen van 1066: twee Latijnstalige gedichten en het Borduurwerk van Bayeux. Aan de hand van de teksten en afbeeldingen in *Hic est Willelm Dux* maken leerlingen op een heel directe manier kennis met deze bronnen en met de complicaties waar we bij hun waardering als historische bron rekening moeten houden. Zij nemen notie van de literaire achtergrond van de gedichten, vertalen zelfstandig of onder begeleiding fragmenten uit het Latijn, bestuderen het Borduurwerk zowel in zijn geheel als in detail en denken na over de mogelijke bedoelingen van de auteurs en kunstenaars. *Hic est Willelm Dux* is, in zijn toonzetting en in de selectie en annotatie van de Latijnse teksten, gericht op het gebruik in de 2e klas (tweede semester) of in de 3e klas van het gymnasium, maar kan ook in de bovenbouw ingezet worden.

2 Lesprogramma

Een lessenserie rondom dit materiaal zou er als volgt uit kunnen zien:

	vak	onderwerp	duur
1	Geschiedenis	historische inleiding: voorgeschiedenis, verloop van de Slag bij Hastings, nasleep.	1 of 2 lessen
2	Latijn	Balderik, <i>De Slaapkamer van Adèle</i>	1 les
3	Latijn	Guido, <i>Lied over Hastings</i>	1 les
4	Geschiedenis	het Borduurwerk van Bayeux als historisch bron	1 les

Het beknopte overzicht in hoofdstuk 1 van *Hic est Willelm Dux* kan naar believen uitgebreid worden met bronnenmateriaal over de vroege Engelse geschiedenis. Het in de hoofdstukken 2 en 3 opgenomen materiaal leent zich voor een klassikale behandeling, waarbij:

- a leerlingen thuis of in de les de Latijnse passages voorbereiden,
- b de docent een korte inleiding op het gedicht verzorgt,
- c leerlingen de poëtische fragmenten voordragen,
- d de docent de verbindingen tussen de fragmenten legt, en
- e het Latijn gezamenlijk besproken wordt.

De serie kan worden afgesloten met een proefwerk over de volledige inhoud van *Hic est Willelm Dux*. De serie kan desgewenst worden uitgebreid, bijvoorbeeld door de vakken Kunstgeschiedenis (het Borduurwerk als kunstwerk), Frans, Engels en/of Nederlands (dierfabels in de middeleeuwse literatuur) bij het onderwerp te betrekken. *Hic est Willelm Dux* bevat tal van (mogelijke) aanknopingspunten.

Bovendien kan aan de lessenserie een praktische opdracht verbonden worden. Zo ligt het voor de hand om leerlingen (eventueel in groepen van 2 à 3) op basis van een eigen onderzoek ieder een deel van het Borduurwerk van Bayeux aan de klas te laten presenteren. Het Borduurwerk bevat voldoende stof voor een 15- à 20-tal afzonderlijke deelonderzoeken. De opdracht zou er als volgt uit kunnen zien:

‘Je geeft een presentatie van max. 10 minuten, ondersteund met een PowerPoint- of Prezi-presentatie, over deel [...] van het Borduurwerk van Bayeux. In deze presentatie beantwoord je ten minste de volgende vragen: Waar zitten we in het verhaal? Wat betekent het Latijn van de bijschriften? Wie zijn de belangrijkste personages? Wat staat er hierna te gebeuren? Wat gebeurt er in de boven- en benedenregisters van het Borduurwerk? Valt je verder nog iets op aan de uitbeelding van de gebeurtenissen? Neem in je presentatie ten minste één illustratie op die niet van het Borduurwerk afkomstig is – bijvoorbeeld een plattegrond, een archeologische reconstructie of een ander kunstwerk – en bespreek die illustratie in samenhang met het Borduurwerk.’

Voor het eigen onderzoek kan gebruik worden gemaakt van de volgende websites:

- https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost11/Bayeux/bay_tama.html (een doorlopend overzicht van het Borduurwerk, met de Latijnse teksten er onder)
- <http://www.bayeuxtapestry.org.uk/BayeuxContents.htm> (de verschillende scènes van het Borduurwerk, met uitgebreide Engelse toelichting, op basis van een 1:1 kopie gemaakt door een 19e-eeuwse borduurclub)

Een PowerPoint-presentatie van het gehele Borduurwerk, met transcriptie van de Latijnse teksten, is op aanvraag bij de auteurs beschikbaar (cas@murmellius.nl of sme@murmellius.nl).

3 Excursie

Hic est Willelm Dux kan uitstekend dienst doen bij de voorbereiding van een excursie naar Bayeux, waar het Borduurwerk op voorbeeldige wijze tentoongesteld wordt. De auteurs adviseren desgewenst graag over de praktische aspecten van zo'n excursie.

4 Verantwoording

De (populair-)wetenschappelijke literatuur over de Normandische verovering van Engeland en over het Borduurwerk van Bayeux is bijzonder omvangrijk. Ondanks ruim twee eeuwen serieus onderzoek is er nog altijd veel onduidelijkheid over de gang van zaken in 1066 en over de betekenis van het Borduurwerk. Geleerde opvattingen, vooral die van Franse *versus* Engelse onderzoekers, lopen zeer sterk uiteen. Bij het samenstellen van *Hic est Willelm Dux* hebben we gebruik gemaakt van de volgende boeken:

F. Barlow, *The Feudal Kingdom of England 1042-1216* (1999⁵)

F. Barlow, *The Godwins: the Rise and Fall of a Noble Dynasty* (2002)

P. Bouet, B. Levy & F. Neveux, *La Tapisserie de Bayeux: l'art de broder l'Histoire* (2004)

E. Carson Pastan & S.D. White, *The Bayeux Tapestry and its Contexts: a reassessment* (2014)

Wij hebben daarbij niet geschuwd om onze eigen interpretatieve keuzes te maken en om een min of meer duidelijke lijn aan te brengen in onze presentatie van het materiaal. Zo zijn we niet overtuigd van de legitimiteit van Willems aanspraak op de troon (Hoofdstuk 1) en constateren we dat Guido in zijn *Lied over Hastings* niet zonder meer positief staat tegenover Willem (Hoofdstuk 3). Deze en andere in *Hic est Willelm Dux* terloops aangestipte kwesties gelden als controverseel en het staat de gebruiker natuurlijk vrij om op zijn/haar beurt kanttekeningen te plaatsen bij onze presentatie.

Wat de 'liedjes' betreft is de situatie heel anders. Zowel van het werk van Balderik (die in de wetenschappelijke literatuur meestal Baudri genoemd wordt, *De slaapkamer van Adèle* heet officieel *Carmen* 134 ADELAE COMITISSAE) als van Guido's *Carmen de Hastingiae Proelio* bestaan moderne edities, waarvan we dankbaar gebruik hebben gemaakt:

F. Barlow, *The Carmen de Hastingae Proelio of Guy Bishop of Amiens* (1999)

C. Morton & H. Muntz, *The Carmen de Hastingae Proelio of Guy Bishop of Amiens* (1972)

J.-Y. Tilliette, *Baudri de Bourgeuil, Poèmes* vol. 1-2 (2012²)

De literaire interpretatie van deze middeleeuwse teksten staat echter nog volledig in haar kinderschoenen. Het evidente belang van Ovidius voor Balderik en dat van Lucanus voor Guido, bijvoorbeeld – zaken die we kort aanstippen in *Hic est Willelm Dux* – wachten ongeduldig op een nader onderzoek. Noch van *De slaapkamer van Adèle*, noch van *Lied over Hastings* bestaat er een volledige

Nederlandse vertaling. Bij het vertalen van de in *Hic est Willelm Dux* opgenomen fragmenten hebben we er vooral naar gestreefd om recht te doen aan de literaire kwaliteit van de originele teksten, minder naar een 'letterlijke' weergave van het Latijn. In de marge staan bij elke passage steeds de regelnummers van het origineel vermeld.

We besluiten met het noemen van enkele nuttige hulpmiddelen bij het voorbereiden van een lessenserie op basis van *Hic est Willelm Dux*.

- P.S. Gerbrandy, 'De macht der verbeelding: de Slag bij Hastings (1066) in contemporaine poëzie', *Lampas* 49.4 (2016), 365-377, bespreekt de gedichten van Balderik en Guido vanuit een literair-historisch perspectief.
- Het tweetalige (Frans/Engels) *La Tapisserie de Bayeux: une découverte pas à pas / a step-by-step discovery* van S. Lemagnen (2015, OREP editions; ISBN 978-2-8151-0246-9) bevat prachtige overzichts- en detailfoto's van het Borduurwerk met een uitgebreide toelichting.
- Een kleinere selectie afbeeldingen is opgenomen in de Nederlandstalige editie, *Het Wandtapijt van Bayeux*, van L. Musset (1998, Artaud; ISBN 978-2-914223-18-8).
- Behalve de twee reeds genoemde websites is ook die van het *Musée de la Tapisserie de Bayeux* een bestudering waard: <http://www.tapisserie-bayeux.fr>.
- Vermakelijk zijn bovendien de volgende YouTube-bijdragen:
 - https://www.youtube.com/watch?v=LtGoBZ4D4_E (een animatie van het gehele Borduurwerk) en
 - <https://www.youtube.com/watch?v=ZJJbad0R1Q0> (de Simpsons-versie).



HERMAION HOUTEN